

İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Nazilerin İktidara Gelişi Ve Türk-Alman İlişkileri¹

GÜRDAL ÇETİNKAYA²

ÖZ

Türkiye ile Almanya 1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılarak çok büyük kayıplar vermişlerdir. Her iki devlette savaş sonunda imzaladıkları içeriği çok ağır olan antlaşmalarla oldukça zor günler geçirmişlerdir. Özellikle Almanya imzalamış olduğu Versay Antlaşmasıyla varlığını zor koşullar altında devam ettirmiştir. Çünkü Versay Antlaşması tıpkı Türkiye'nin de imzaladığı Sevr Barış Antlaşmasına içerik olarak oldukça benzemektedir. Versay Antlaşması da Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasına dayanan ve etkileri uzun yıllar devam edecek olan bir antlaşma mahiyeti taşımaktadır. Fakat 1919 yılından itibaren başlayıp yaklaşık 25 yıl iktidarda kalacak olan Nazi Partisi'nin başa geçmesiyle Almanya İkinci Dünya Savaşı öncesinde kendisini oldukça iyi toparlamıştır. Bu toparlanmadaki en büyük pay şüphesiz Adolf Hitler'e aittir. 1919 yılında kurulan Nazi Partisi Adolf Hitler'in 1933'te hükümeti kurmasıyla farklı bir yapıya bürünmüştür. Hitler iktidarı ele geçirdikten sonra Almanya İkinci Dünya Savaşı öncesinde büyük bir hamle yaparak yükselişe geçmiştir. Hitler bu büyük atılımı gerçekleştirirken kendisine yakın gördüğü Türkiye ile ilişkilerini en üst düzeye çıkarmaya çalışmıştır. Bu çalışmada da İkinci Dünya Savaşı öncesinde Adolf Hitler öncülüğünde Nazilerin iktidara gelişleri ve Türkiye'nin Almanya ile olan ilişkileri 1918-1933 yılları arası ve Nazilerin iktidara geldiği tarih olan 1933'ten 1939'a kadar olan dönem ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Almanya, Devlet, Savaş, Antlaşma

The Development of The Nazis to The Power and The Turkish and German Relations Before The Second World War

ABSTRACT

Which ended in 1918 with Germany defeated Turkey separated from the First World War gave huge losses. In both states, they had a very difficult time with the very heavy treaties they signed at the end of the war. In particular, Germany signed the Treaty of Versailles under its difficult conditions. Because the Sevres Treaty of Versailles was signed just as Turkey is also very similar in content to the Peace Treaty. The Treaty of Versailles is a treaty which is based on the unconditional surrender of Germany and its effects will continue for many years. However, since the beginning of the Nazi Party, which started in 1919 and remained in power for about 25 years, Germany had recovered quite well before the Second World War. The greatest share in this recovery is undoubtedly Adolf Hitler. The Nazi Party, which was founded in 1919, had a different structure when Adolf Hitler founded the government in 1933. After Hitler took power, Germany made a big move ahead of World War II. Hitler's relations with Turkey sees this great leap while performing close to him and tried to remove the highs level. In this study, the Second World before the War Adolf Hitler led the Nazis came to power and Turkey's relations with Germany, which is 1918-1933 years between and Nazi history came to power in 1933, it will be considered the period up to 1939.

Key Words: Turkey, Germany, Government, War, Treaty

¹ *Bu çalışma 'İsmet İnönü ve İkinci Dünya Savaşı' başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ABD, E-posta: gurdal_45@hotmail.com Tel: 05535101347

GİRİŞ

20. Yüzyıl da kendinden önceki yüzyılların kaderini paylaşarak benzer savaş süreçlerine tanıklık etti. Bölgesel ve küçük ölçekli olanları bir yana koyarsak 20. yüzyılın ilk yarısında kısa aralarla peş peşe iki büyük savaş yaşandı. Bunlardan ilki savaşlar literatüründe “Birinci Dünya Savaşı” olarak tanımlandı. Savaşa adını veren “dünya” sözcüğü, bu kez üzerinde insanların yaşadığı bir gezegeni değil, savaşın yayıldığı coğrafyanın büyüklüğünü anlatıyordu. Bu coğrafyada insanlar, ülkeler arasında bile değil, kıtalar arasında büyük bir savaşın içinde kendilerini buldular. İnsanlar dev savaş gemileriyle kıtalar ötesine, büyük okyanusları aşarak savaşmaya gittiler. Bu savaşta, o zamana kadarki savaşlara göre, en büyük paralar harcanmış, görülmemiş sayıda insan kayıpları olmuş; sanayiler ve onca zahmetle ihya edilmiş kentler ve mamur beldeler yerle bir edilmişti (Gözcü, 2007: 370). Ancak tam da bu büyük savaştan yirmi yıl kadar sonra, yani önceki savaşla aralarında bir kuşak farkı bile oluşmadan, II. Dünya Savaşı çıktı. Birincisine tanıklık eden orta ve yaşlı kuşaklar ile ilk savaşın sonlarında dünyaya gelenler, daha gençlik dönemleri tamamlanmadan, yeni ve daha büyük bir savaşın içinde kendilerini bulmuşlardı. Onlar, her iki savaşa bakarak, örneğin savaş teknolojisinin ve ölüm makinelerinin geçen kısa süre içinde nasıl geliştiğine şahitlik ederek, karşılaştırma yapabildiler (Gözcü, 2007: 370).

Aslında kimi tarihçilere göre I. Dünya Savaşı’ndan sonra savaş sona ermemiş sadece savaşa ara verilmişti. Geçen bu süre zarfında ise I. Dünya Savaşı’nın galip ve mağlup devletleri kendilerince bir muhasebe yaparak kazançlarını ve kaybettiklerini masaya yatırmışlardır. Bunun sonucunda ise kazanan devletler ele geçirdikleri yerleri ellerinde tutma; kaybeden devletler ise gelecekte yeniden meydana gelebilecek geniş çaplı bir Dünya Savaşı’nda kaybettikleri yerleri geri alarak yeni topraklar kazanma hevesi içine girdiler. I. Dünya Savaşı’ndan en fazla zararlı çıkan devletlerin başında Almanya gelmektedir. Almanya savaş sonunda imzaladığı 440 maddelik Versay Barış Antlaşması ile tam bir yıkıma uğramıştır. Mustafa Kemal Atatürk daha savaşın başlamadığı yıllarda hem Avrupa’nın durumu hakkında hem de Versay Barış Antlaşması hakkında çok önemli sözler söylemiştir. O günlerdeki Avrupa’nın vaziyeti hakkında ne düşündüğünü kendisine soran General Mc. Arthur’a Atatürk’ün cevabı şöyle olmuştur (Aydemir, 2000: 84-85):

“Versailles Muahedesi, Birinci Dünya Savaşına sebebiyet vermiş olan amillerden hiç birini ortadan kaldırmamıştır. Tersine olarak, dünün başlıca rakipleri arasındaki uçurumu

büsbütün derinleştirmiştir. Zira galip devletler mağluplara, sulh şartlarını zorla kabul ettirirlerken, bu memleketlerin etnik, geopolitik ve ekonomik özelliklerini asla göz önüne almamışlardır. Sadece husumet (düşmanlık) hislerinden ilham almışlardır. Böylelikle de, bugün içinde yaşadığımız sulh devresi, sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar, Avrupa işleri ile ilgilenmekten vazgeçmeyerek, Wilson'un programını uygulamakta ısrar etseydiniz, bu mütareke devresi uzar ve bir gün devamlı bir sulha varılabildi. Bence, dün olduğu gibi yarın da Avrupa'nın mukadderatı, Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Fevkalade bir dinamizme malik olan 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik milli ihtiraslarını kamçılayabilecek siyasi bir cereyana kendini kaptırdı mı, er geç Versailles Muahedesinin tasfiyesine girişecektir”

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Atatürk ileri görüşlülüğü sayesinde olacak olayları çok önceden adeta kendi yaşamışçasına çevresindekilere anlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda da Almanya tam bir şekilde teslim olarak Versay Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu durum ise Almanya'yı tam bir yıkıma doğru sürüklemiştir. Fakat Almanya bu kötü durumdan kısa sürede sıyrılarak kendini toparlamıştır. Adolf Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte Almanya savaşta kaybettiği toprakları geri almak ve kendisine yeni yaşam sahaları bulmak için yayılcı bir politika izlemeye başlamıştır. Ve bunun sonucunda da savaş kaçınılmaz olmuştur.

1. 1918-1933 Arası Dönem

Birinci Dünya Savaşı'nda kader birliği yapmış olan Türkiye ve Almanya bu savaştan yenik ayrılmışlardı. Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu artık bitme noktasına gelerek 1918 yılında tamamen tarih sahnesinden silinmiştir. Almanya ise imzalamış olduğu Versay Barış Antlaşması ile uzun yıllar zor durumda kalmıştır. Versailles, Avrupa'da oluşan sorunların temeline inip bu sorunların uzun vadeli olarak çözmek yerine kısa vadeli bir anlayışla sorunları erteleyen, hatta yeni sorunların da ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir antlaşma olmuştur (Köklü, 2010: 55). Alman İmparatorluğu'nu yıkan ve Avrupa siyasi haritasında önemli değişiklikler yapan 440 maddelik bu antlaşmanın başlıca esasları şunlardı (Bodur, 2013: 197-198):

- 1- Almanya, Alsace-Lorraine'i ve Saar bölgesini Fransa'ya; Eupen, Malmedy ve Monschau'nun bir kısmını Belçika'ya; Batı Prusya'nın büyük kısmını Lehistan'a;

Yukarı Silezya'nın bir kısmını Çekoslovakya'ya veriyordu. Dantzig, serbest şehir oluyordu.

2- Almanya, bütün denizaşırı topraklarından yani sömürgelerinden vazgeçiyordu. Bunlar; İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya arasında paylaştırılıyordu.

3- Almanya, Avusturya ile birleşmemeyi kabul ediyordu. Ayrıca Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıyor, Belçika'nın tarafsızlığının kaldırıldığını kabul ediyordu.

4- Almanya'da zorunlu askerlik kaldırılacak, ancak 100.000 kişilik bir ordu bulundurabilecek, Alman donanması Müttefik devletlere teslim edilecek, her çeşit silah ve denizaltı yapımı yasak olacak, Ren bölgesi askerden tecrit edilecekti.

5- Kiel Kanalı ile Alman nehirleri uluslararası bir hale getirilecekti.

6- Almanya, on yıl süreyle, Fransa, Belçika ve İtalya'ya kömür verecekti. Ayrıca savaşta zarar görenlere, tamirat borcu adı altında savaş tazminatı yükleniyordu ki, bu miktar Almanya'nın ödeme kabiliyetinin çok üstündeydi ve Almanya'yı ekonomik yıkıntıya mahkûm ediyordu.

Böylece bu antlaşma ile Almanya, Avrupa'daki topraklarının bir kısmıyla, bütün sömürgelerini kaybetmiş, çeşitli siyasi, ekonomik, mali ve askeri yükümlülükler altına sokuyordu. Antlaşma ayrıca Almanya'nın coğrafi ve ırki birliğini de bozuyor, Polonya koridoru ve Doğu Prusya'yı Alman ülkesinin ayırdığı gibi milyonlarca Alman'ı da sınır dışında bırakıyordu (Bodur, 2013: 197-198).

I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan, topraklarını ve hammadde kaynaklarını kaybeden, ordusu dağıtılan ve ağır mali yüklerin altına sokulan Almanya'da, toplumsal bir ayaklanmanın olması kaçınılmaz olmuştur. İşsizlik ve ekonomik göstergelerin olumsuz gidişatı, Almanya'da İngiltere ve Fransa'ya karşı düşmanlık beslenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu beklenen patlama ise, esas mesleği boyacılık ve dekorasyon olan Adolf Hitler'in öne çıkışıyla gücünü göstermeye başlamıştır (Dokuyan, 2009: 23).

1919 yılı Ocak ayında Almanya'da, dünyanın sonraki 25 yılını derinden etkileyecek bir gelişme olmuş ve 'Nazi Partisi'nin temelleri atılmıştır. Partiyi kuranlara bakıldığında;

'I.Dünya Savaşı' sonrası Alman ordusundan ayrılmış olan eski askerler, maceracılar ve toplum içerisinde tahrik unsuru olmayı seçmiş olan siyasetçiler öne çıkmıştır (Dokuyan, 2009: 23).

Bu parti 1920'de Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi adını almış ve 1920-24 arasının karışıklıklarında sağcı akım içinde sivrilmeye başlamıştır (Armaoğlu, 2009: 295). Partide egemen konuma gelen Hitler, Alman halkının askerliği sevmesinden, ulusal duygularından, üniforma sevgisinden yararlanarak partisini büyüttü. Partisine bağlı milis güçleri oluşturdu ve işsizlere iş bulacağını söyledi. Almanların ulusal duygularını okşayarak, Yahudi düşmanlığı yaptı (Uyar, 2012: 29).

Nazi Partisi, 1924 Mayıs seçimlerinde 1.918.000 oy (%6.6) ve 32 milletvekilliği ile ilk defa Alman Parlamentosu'na (Reich-Stag) girmiştir. Fakat Dawes Planı'nın kabulünden sonra yapılan 1924 Aralık seçimlerinde, 309.000 oy (%3) ve 14 milletvekilliğine düşmüştür. Bundan sonraki dört yıllık devrede biraz daha zayıflamış ve 1928 Mayıs seçimlerinde ancak 810.000 oy ve 12 milletvekilliği kazanmıştır (Armaoğlu, 2009: 296). Tüm bu yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen Hitler kendi devletinde yaşayan vatandaşlarının neye ihtiyacını olduğunu çok iyi biliyordu. Çünkü o yıllarda dünya etkisi gün geçtikçe artan bir ekonomik bunalıma sürükleniyordu ve Almanya'nın da geçmişten birikerek gelen birçok sorunu vardı. Nazi Partisi daha ilk günlerden itibaren kendisine amaç edindiği meselelerin başında Versailles Antlaşması'nın yok edilmesi, komünist düşmanlığı, Alman ırkının üstünlüğü ve dolayısıyla Yahudi aleyhtarlığı geliyordu.1925'in doğurduğu şartlar içinde, Nazilerin bu sloganları, birçok aydını Nazi Partisi'ne çekti. İşsiz üniversiteliler Nazi Partisi'ne girdi. Yahudilerin rekabetinden şikâyetçi olan avukat, doktor, bankacı, tüccarlar bu partiye girdi veya bu partiyi destekledi. Vereinigte Stahlwerke Alman çelik tröstünün sahibi Fritz Thyssen, Ruhr'un kömür kralı Emil Kirdof ve Bavyeralı ve Rheinlandlı daha birçok sanayici, komünist düşmanlığı dolayısıyla Nazi Partisi'ne önemli para yardımları yaptılar. Almanya'nın iç durumu tekrar 1919-23 arasındaki şekline dönmüştü. Bu durum karşısında Merkezin lideri Heinrich Brüning kabinesi merkez partilerini kuvvetlendirmek ve kuvvetli bir hükümet kurmak için 1930 Eylülünde genel seçimlere gitti (Armaoğlu, 2009: 297).

Seçimler Nazi Partisi için beklenmedik derecede büyük bir zafer oldu. 1928 seçimlerinde ancak 12 milletvekili seçtirebilmiş iken, 1930 seçimlerinde 6.407.000 oy (%18.3) ile 107 milletvekilliği kazandı. Bir merkez partisi olan Sosyal Demokrat Partisi'nden (143

milletvekili) sonra en kuvvetli parti şimdi Nazi Partisi oluyordu (Armaoğlu, 2009: 297). Hitler 1932 yılına geldiğinde Almanya cumhurbaşkanı Hindenburg ile boy ölçüşebilecek bir konuma geldi. Yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hindenburg 19.3 milyon, Hitler de 13.1 milyon oy almıştı.1932 yılında Meclis'te bir partinin salt çoğunluğu sağlayamadığı seçimler arka arkaya yapıldı. Bu seçimlerden Hitler'in partisi birinci parti olarak çıktı. Naziler, Alman Parlamentosu (Reichstag)'nun 608 üyeliğinden 230'nu kazanarak, ülkenin en büyük partisi haline geldi (Uçarol, 2015: 696). Cumhurbaşkanı Hindenburg, Bürning'i başbakanlıktan uzaklaştırıp, kabineyi kurma görevini eski askerlerden Von Papen'e verdi. Nazi Partisi ise Von Papen'in kurduğu hükümeti destekledi. Von Papen de daha önce yasaklanan SA ve SS'leri yasaklayan kararı yürürlükten kaldırdı. Fakat Von Papen de başbakanlıkta fazla tutunamadı ve Aralık 1932'de Schleicher kabinesi işbaşına geldi; ancak parlamentoda Nazilerin devamlı mukavemetiyle karşılaştı (Bodur, 2013: 328). Diğer yandan Von Papen cumhurbaşkanı ve Hitler'le yaptığı görüşmelerle Nazileri iktidara getirmeye çalışıyordu. Schleicher'in işleri yürütemeyeceğini anlayan Hindenburg 30 Ocak 1933'te başbakanlığı Nazi Partisi lideri Adolf Hitler'e tevdi etti. Nazi Partisi nihayet iktidarı ele almıştı (Bodur, 2013: 328-329). Kurulan koalisyon hükümetlerinin başarısızlığı sonunda Ocak 1933 tarihinde Hitler hükümeti kurdu. Dünyayı savaşa sürükleyecek olan Hitler için iktidara geldikten sonra diğer partileri dağıtmak ve diktatörlüğünü kurmak kolay oldu (Uyar, 2012).

2. 1933-1939 Arası Dönem

Almanya 1933'te Hitler'in iktidara gelmesinden sonra silahlanmaya ve siyasi ve iktisadi nüfuzunu artırmaya başlayınca, Avrupa ve dünya politikasında önemli bir unsur olmuştu. Almanya'da, 1919 Versailles (Versay) Antlaşması'nı yıkmayı hedef aldığını belirten Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi, Versailles sistemini esas alan devletlerde endişe yarattı. Nitekim Almanya, bu tarihten (1933) itibaren önce çevresinden başlamak üzere, Versailles Antlaşması ile kurulan statüye karşı girişimlerde bulunmaya başladı (Uçarol, 2015: 701). Bundan sonra anti-revizyonist bir dış politika izlemeye başlayan Almanya, süratle artan iktisadi gücünü siyasi emellerini gerçekleştirmek için kullanmıştır (Gönlübol v.d., 1996: 115). Hitler'in 1933 yılında iktidara geldikten sonra izlemeye başladığı dış politika, Batı'da ve Sovyetler Birliği'nde büyük kuşku yarattı. Birlikte, uzun bir süre Türkiye'yi korkutmamıştı. Türkiye'nin ekonomik kalkınma hareketine girişmesi, Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle aynı zamana rastlar. Almanya'da Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinden sonra,

Almanya, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hareketine katkıda bulunmuş ve bu dönemde dış finansman kaynaklarına büyük gereksinime duyan Türkiye'de Almanya ile sıkı bir ekonomik işbirliğine girmekte bir sakınca görmemişti (Tuncer, 2008: 138). Hitler rejimi ile birlikte, Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik münasebetlerde birdenbire artış gösterdi. 1932 yılında Türkiye'nin Almanya'ya ihracat toplamı 13 milyon lira iken, bu miktar 1933'te 19 milyon, 1934'te 29 milyon, 1935'te 35.5 milyon ve 1936'da 41.7 milyon liraya çıktı (Armaoğlu, 2009: 433). Ancak, 1936 yılından itibaren, Almanya, Türkiye üzerindeki ekonomik nüfuzunu kullanarak Türk-İngiliz ve Türk-Sovyet ilişkilerini bozmaya ve Türkiye'yi revizyonist gruba çekmeye çalışmıştı (Tuncer, 2008: 138). Türkiye, 1936 sonlarında Berlin-Roma Mihveri'nin kurulmasını kaygıyla karşılamış; İtalya, 1939 Nisan'ında Arnavutluk'u işgal edince, bu kaygı daha da artmış ve bu da, Türkiye'nin, İngiltere ve Fransa'ya bağlanmasına neden olmuştu (Tuncer, 2012: 30).

Hitler'in Türkiye hakkındaki düşünceleri müsbet olumlu olmuştur. Çıkabilecek herhangi bir savaş esnasında da Türkiye gibi bir müttefiki yanında görmek Alman toplumuna hem büyük bir güç hem de moral verecektir. Bu olumlu durum Hitler'in demeçlerine de yansımış ve Hitler Türkiye'nin Almanya'ya bir örnek teşkil ettiğini belirtmiştir. Hitler bir demecinde ise Türkiye hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir (Asker, 2012: 269):

“Almanya ve Türkiye aynı zamanda ve aynı derecede çökmüşlerdi. Türkiye, mukaddes bir hamle ile kurtuldu. Bu netice Almanya'nın kurtuluşu için başladığımız milli hareketin mesut netice vereceği hakkında bize derin bir kanaat vermiştir. Filhakika Türkiye de doğan ve parlayan yıldız bize takip edilecek yolu gösteriyordu”

Fakat 1936 yılı Türk-Alman münasebetlerinde bir dönüm noktası oldu. Montreux Boğazlar Sözleşmesi'yle Türkiye Boğazlar üzerindeki tam egemenliğini kurarken, bir yandan da bu olay Türk-İngiliz münasebetlerinde bir dönüm noktası teşkil etmiş ve bundan sonra Türkiye gittikçe İngiltere'ye kaymaya başlamıştı (Armaoğlu, 2009: 433). Almanya'nın Montreux Sözleşmesine karşı davranışı Türkiye ile münasebetlerindeki amacını daha açık olarak ortaya koymuştur. Montreux Sözleşmesi tahmin edildiği gibi konferansa katılmayan anti-revizyonist iki büyük devlet, yani Almanya ve İtalya tarafından tasvip edilmemişti. Almanya, Lausanne Boğazlar Sözleşmesine taraf olmadığı için Montreux Konferansına çağırılmamıştı. Bununla beraber Avrupa'nın geleceği ile yakından ilgili olduğu için Montreux görüşmelerini yakından izlemiş ve buraya bir gözlemci göndermişti. Montreux görüşmelerinde İngiliz ve Sovyet

tezlerinin Türk çıkarları ile bağdaştırılarak olumlu bir sonuca varılması Almanları memnun etmemiştir (Gönlübol v.d., 1996: 115).

Almanya, Boğazların kendisi tarafından onaylanmayan yeni bir rejime bağlanacağından kaygı duyuyordu (Tuncer, 2008: 139). Nitekim Montreux Sözleşmesinin imzalanmasından sonra, 26 Şubat 1937'de, Almanya Türkiye'ye verdiği bir notada sözleşmenin bazı hükümlerinin, özellikle Sovyet savaş gemilerinin Akdeniz'e serbestçe çıkabilmeleri ile ilgili olanlarının, Alman Hükümeti tarafından tasvip edilmediğini açıklamıştır. Türkiye 9 Mart 1937 tarihli cevabı notasında, Almanya'nın Lausanne Boğazlar Sözleşmesine taraf olmaması ve Akdeniz'de sahili bulunmaması sebepleriyle Boğazlar rejimine müdahaleye hakkı olmadığını bildirmiştir (Gönlübol, 1996: 116).

Boğazlar rejiminin Montreux'de değiştirilmesi ve özellikle Türkiye'ye Boğazlar bölgesini tekrar tahkim hakkı tanınması üzerine, Türkiye'nin Güney Doğu Avrupa'daki önemi artmış ve bu yüzden Sovyetler Birliği, İngiltere ve Almanya Türkiye'nin dostluğunu kazanmak için gayret sarf etmişlerdir. Almanya Türkiye'ye Montreux hükümlerinin kendisine de teşmilini sağlamak için ikili bir antlaşma yapmayı teklif etmiştir. Türkiye diğer Akidlerin tasvibi olmadan böyle bir antlaşmayı yapmayacağını, fakat tek taraflı bir demeç ile Montreux hükümlerini Almanya'ya da teşmil edilebileceğini bildirmiştir (Gönlübol, 1996: 116).

Boğazlar konusunda bu gelişmeler yaşanırken Türk-Alman ilişkileri 1937 yılında bozulmaya başlamıştı. Bu yıl boyunca Türk Dışişleri Bakanı Aras'ın çeşitli Avrupa başkentlerini ziyaretleri, Balkan ülkelerini bir arada tutma çabaları ve Sadabad Paktı'nın akdi, Türkiye'nin, giderek belirginleşen Nazi Almanya'sı tehdidine karşı duyduğu kaygının göstergeleri olmuştur (Tuncer, 2008: 139). Mihver'in Balkanlar'daki faaliyetleri Balkan Antantı'nı zayıflatmaya başlamıştı. Yugoslavya'nın İtalya ve Bulgaristan'la münasebetlerine yeni bir vecheye vermesi ve bu iki devlete yakınlaşma kurma çabaları ve Romanya'da nazi eğiliminin belirgin bir hal almaya başlaması Türkiye'yi endişeye sevk etti. Bu sebeple Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 1937 yılı içinde Milano'yu, Atina'yı, Moskova'yı ve iki defa da Belgrad'ı ziyaret ettiler. Tevfik Rüştü Aras'ın Moskova'yı ziyareti sonunda 17 Temmuz 1937'de yayınlanan resmi bildiri, "milletlerarası hayatta ortaya çıkan saldırgan eğilimlerin yarattığı karışık durum" un her iki devlet için endişe yarattığı belirtilmekteydi. Bununla beraber, Türkiye'nin Almanya ile özellikle ticaret münasebetlerini birdenbire kesmesi söz konusu değildi. Bu sebeple Alman Ticaret Bakanı

Funk'un Türkiye'yi ziyareti sonucu, 1938 Temmuzunda Almanya ile Türkiye arasında 150 milyon marklık bir kredi antlaşması imzalandı (Armaoğlu, 2009: 434).

Bu antlaşma, Türkiye ile Almanya arasındaki ticari ilişkileri arttıracak hükümleri içeriyordu (Tuncer, 2008: 139). Bu Ticaret Anlaşması'na ilişkin olarak, Alman Dışişleri Bakanlığı İktisadi Politika Dairesi Müdür Yardımcısı, 8 Ağustos 1938 tarihli memorandumunda şöyle diyordu (Tuncer, 2008: 139-140):

“25 Temmuz tarihli Anlaşma ile Türk-Alman ticaretinde oluşması beklenen artış, İngiltere'nin, Türkiye üzerindeki ekonomik nüfuzunu önemli ölçüde engelleyecek ve İngiltere ile Türkiye arasında yapılmış olan kredi anlaşmasına karşın; Almanya'nın, Türkiye'deki ekonomik durumunu güçlendirecektir”

Türk dış ticaretinde %50 payı olan Almanya ekonomik baskı yaparak Türkiye'nin dış politikasını etkilemeye ve Müttefiklerle bağlarını gevşetmeye çalışır. Papen Almanya'nın Türkiye'deki ekonomik nüfuzuna kendisinin diplomatik görevi açısından büyük bir değer biçer (Önder, 2010: 126). Papen (Önder, 2010: 126):

Türkiye ile ekonomik işbirliğimizin ileride nasıl bir şekil alacağı konusuna elbette yalnızca ekonomik yönler dikkate alınarak bakılmamalıdır. Çünkü bu ülkedeki ekonomik gücümüz son derece önemli bir koz, belki de elimizdeki en önemli kozdur; bu bakımdan Mihver Devletlerinin Yakındoğu'ya ilişkin olarak belirlediği genel siyasi hedeflerin güdülmesinde bu kozu kullanmaktan vazgeçemeyiz.

sözlerini söyleyerek Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerin önemine önemli bir vurguda bulunmuştur.

1938 yılında Avrupa'da silahlı çatışmanın son hazırlıkları yapılırken Türkiye Almanya'nın davranışlarından endişe etmeye başlamıştı. Fakat, Almanya ile ticaret yapmak Türkiye için faydalı oluyordu; bu devletle ticari münasebetleri tamamen kesmek Türkiye'nin çıkarlarına aykırı idi. Türkiye, Boğazlara hakim bir devlet olarak bu su geçitleri üzerinde hayati menfaat gören Almanya ile İngiltere'nin çıkarları arasında bir denge politikası izlemeye çalışıyordu.1938 yılında Türkiye'nin Almanya ile ticareti, bu ülkeyle ilişkilerini kesmesini önlüyordu. Öte yandan, Türkiye'nin, Akdeniz de' deki konumu nedeniyle, İngiltere'nin güçlü desteğine de gereksinmesi vardı. Böylece, Türkiye, her iki ülkeyle olan dostluk ilişkilerini korumayı istiyor ve birbirlerine rakip olan İngiltere ile Almanya arasında, Boğazlardaki egemen konumu itibarıyla, bir denge ögesi olabilmeyi arzu ediyordu (Tuncer, 2012: 30). Almanya'nın Türkiye'ye verdiği önem sadece Boğazların Türkiye'nin elinde bulunmasından

ileri gelmiyordu; bu devlet Türkiye'yi Orta Doğu'ya atlamak için bir basamak olarak kullanmak istiyordu. Almanya, Türkiye'yi kendi nüfuz alanının içine çekebilmek için, elinden gelen her çabayı harcamıştı (Tuncer, 2012: 31). 1939 yılında Almanya'nın en mahir diplomatlarından biri olan Von Papen'in Ankara'ya elçi olarak gönderilmesi, bu devletin Türkiye'ye vermiş olduğu önemi gösteriyordu. Ancak, Yeni Türkiye, Osmanlı İmparatorluğunun 1914 te yaptığı hatayı tekrarlamak niyetinde değildi. Almanya 1939 yılında Türkiye'nin dış politikasını değiştirmek için giriştiği teşebbüslerde başarılı sonuç alamamıştır (Gönlübol v.d., 1996: 118).

SONUÇ

Dünya'nın yaşamış olduğu ilk büyük savaşın sona ermesinden sonra savaştan yenik çıkmalarının etkisiyle de Türk ve Alman Devletleri İkinci Dünya Savaşı yılları öncesinde birbirlerine yeniden yaklaşmışlardır. Özellikle Adolf Hitler'in 1933 yılında iktidarı ele geçirmesiyle ikili ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Hitler'in Almanya'nın geçmişte yaşadığı olumsuz koşulları Türkiye'nin yaşadığı olumsuz koşullara benzeterek Almanya'yı yeniden ayağa kaldırma çabaları Türk hükümeti tarafından da takdirle karşılanmıştır. Fakat 1930'lu yılların ortalarında Türkiye'nin çıkabilecek yeni bir savaş öncesinde aldığı tedbirlere Almanya ve İtalya'nın mesafeli yaklaşması ikili ilişkileri donma noktasına getirmiştir. Fakat Almanya hem geçmişten gelen kader ortaklığı hem de Türkiye ile olan ekonomik ilişkileri dolayısıyla ülkemize her zaman dostane bir tavır sergilemiştir. Türkiye geçmişte yaşadığı olumsuzlukları yeniden yaşamak istemiyordu. Almanya ise hem kaybettiği toprakları geri almak hem de kendisine yeni yaşam alanları bulmak istiyordu. Bu yüzden Almanya 1930'lu yılların sonuna doğru başlatmış olduğu emperyalist politikalarına Türkiye'yi de dâhil etme çabasındaydı. Türkiye ise dünyadaki gelişmelere paralel olarak Almanya ve diğer büyük devletlere karşı İkinci Dünya Savaşı öncesinde kendini güvenli bir konuma almıştır.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009.

Asker Ahmet (2012), Nazi Almanya'sından Kemalist Türkiye'ye Bakışlar, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50: 265-298.

Aydemir, Şevket Süreyya. İkinci Adam. II. Cilt. İstanbul: Simge Yayınevi, 1999.

Bodur, Harun. Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.

Dokuyan Sabit, (2009). İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman İlişkileri Ve Bu Sürece Milliyetçi-Turancı Görüşlerin Etkisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Gönlübol, Mehmet v.d. (1995). Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gözcü Alev (2007), İkinci Dünya Savaşı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15: 369-379.

Köklü Çetin, (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri Ve Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Önder, Zehra. II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2010.

Tuncer, Hüner. Atatürkçü Dış Politika. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008.

Tuncer, Hüner (2012). İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uçarol, Rifat (2015). Siyasi Tarih (1789-2014). 10. Basım. İstanbul: Der Yayınları.

Uyar, Hakkı (2012). Tek Parti Dönemi Ve Cumhuriyet Halk Partisi. İstanbul: Boyut Yayınevi.